

A történelmi és a bevándorló kisebbségek kulturális,
vallási és nyelvi jogai

**A TÖRTÉNELMI ÉS A BEVÁNDORLÓ KISEBBSÉGEK KULTURÁLIS,
VALLÁSI ÉS NYELVI JOGAI**

Egy oktatói-hallgatói kutatócsoport munkáiból

Szerkesztette

Andrássy György
Baranyi Ákos

Pécs, 2017

Kiadja:

Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

7622 Pécs, 48-as tér 1.

Felelős kiadó: Kecskés László dékán

© Andrassy György és szerzőtársai

ISBN 978-963-429-157-2

A kötetben szereplő valamennyi írás, illetve fordítás az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjainak támogatásával készült.

Nyomdai kivitelezés: Kódex Nyomda Kft.

Felelős vezető: Simon Béla

7627 Pécs, Rigóder u. 29.

A KÖTET SZERZŐI

Andrassy György – egyetemi tanár, PTE Állam- és Jogtudományi Kar

Baranyi Ákos – nappali tagozatos joghallgató, PTE Állam- és Jogtudományi Kar

Mácsai Adriána – PhD hallgató, PTE Állam- és Jogtudományi Kar

Suhajda Máté – nappali tagozatos joghallgató, PTE Állam- és Jogtudományi Kar

Bernhard Ehrenzeller – Benjamin Schindler – Rainer J. Schweizer – Klaus A. Vallender – egyetemi tanárok, a svájci alkotmány Szt. Galler kommentárjának szerzői

Ladislav Orosz – a Szlovák Köztársaság Alkotmánybíróságának bírāja, egyetemi tanár

A svájci alkotmány Kommentárja az Alkotmány 18. cikkéről

(fordította: Suhajda Máté)

Fordítói előszó

Néhány fontos megjegyzést szükséges megtenni a fordítás kapcsán. Elsőként, a Kommentár eredeti szövege lábjegyzetelést nem tartalmaz, ehelyett a szövegbe illesztve, zárójelbe iktatva találhatóak a megjegyzések, irodalmak, hivatkozások. Az átláthatóság és a könnyebb megértés végett e fordítás mellőzi a zárójelek alkalmazását, e helyett lábjegyzetekben kerülnek feltüntetésre a megjegyzések, az eredeti szövegformák megőrzése mellett.

Másodszor, egyes kifejezéseknek nincs a magyar jogirodalomban elfogadott, alkalmazott megfelelője, így e szavakat lefordítottam az eredeti jelentéstartalmuknak megfelelően, úgy, hogy a lehető legközelebbi módon fejezzék ki azt, és egyúttal nyelvileg is helytállóak legyenek (pl. Hauptsprache – elsődleges nyelv).

Harmadszor, a felhasznált irodalom és a hivatkozások esetében a fordítás az eredeti szöveg által alkalmazott módszert követi, úgy azonban, hogy ezek teljes jegyzéke nem a fordított szöveg elejére, hanem a végére kerül. Technikai okokból a bekezdések sorszámozása nem volt lehetséges, így az egyes bekezdésekre történő visszahivatkozás a lábjegyzetekben az eredeti szövegben való visszakereshetőségre vonatkozik. Hasonlóképp, az eredeti szöveg előtt található tartalomjegyzéket e fordítás technikai okokból elhagyja, a sorrenden azonban nem változtat.

Tartalmát tekintve e kommentár (részlet) értékes információkat tartalmaz a bevándorlók és a kisebbségek jogai, és ezzel összefüggésben az integráció tekintetében, valamint a nyelvi jogok kapcsán egyaránt.

A SVÁJCI ALKOTMÁNY KOMMENTÁRJA AZ ALKOTMÁNY

18. CIKKÉRŐL*

Bernhard Ehrenzeller – Benjamin Schindler – Rainer J. Schweizer – Klaus A. Vallender**

A svájci szövetségi alkotmány 18. cikke:
A nyelvszabadság biztosított.¹

I. Alapvetés

Sem az 1848-as szövetségi alkotmány, sem a régi szövetség alkotmány nem tartalmazta a nyelvszabadság kifejezett garantálását (jóllehet nyelvi cikket igen). A nyelvszabadságot azonban (és elsőként) 1965-ben az Alkotmánybíróság ismerte el, mint íratlan szövetségi szabadságjogot.² Az 1990-es években a Szövetségi Tanács azt javasolta a Parlamentnek, hogy a nyelvszabadság, mint „különösen fontos, szorosan a személyiséghez tartozó szabadságjog”, 116. cikként a régi alkotmányba felvételre kerüljön.³ Az Államtanács azonban rendszertani okokból és mert nem látott ez irányú jogalkotási igényt, törölte a rendelkezést.⁴

A nyelvszabadságot önálló alapjogként a szövetségi alkotmány teljes felülvizsgálatakor rögzítették, mégpedig nagyobb vita nélkül. Ezzel – Ehrenzellerrel [véleményével] ellentétben⁵ – nem maradtak többé íratlan vagy szokásjogi alapú alapjogi követelések a nyelvterületeken.

A nyelvszabadság kodifikációjának vontatott története jól tükrözi azokat a bizonytalanságokat, amelyek ezt az alapjogot körülveszik.

* Készült az IM Oktatásfejlesztési és Kutatástámogatási programja által támogatott kutatás keretében.

** Bernhard Ehrenzeller – Benjamin Schindler – Rainer J. Schweizer – Klaus A. Vallender – Die schweizerische Bundesverfassung, St. Galler Kommentar, 3. Auflage, Dike Verlag AG, Zürich/St. Gallen, 2014. 445-459. o.

¹ <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19995395/index.html> (2017.02.10.)

² BGE 91 I 480 E. II 1, 485. k.

³ Botsch. Rev. Sprachenartikel 1991, 334. k.

⁴ AB S 1992 1045, 1047

⁵ Gutachten, 5 u. 21

Mindenekelőtt az egyéni szabadságjognak a nyelvterületi elvhez való viszonya, melynek kérdése mindmáig nincs meggyőzően rendezve.⁶ Mégis, a nyelvszabadság nagy jelentőséggel bír a demokratikus és föderális rend számára, és garantálja a (kulturálisan) pluralisztikus államot. Hasonlóképp nélkülözhetetlen a kisebbségvédelem szempontjából. A nyelvszabadság továbbá egy sor kommunikációs és intellektuális szabadságjog (mint a vélemény, a média, és a vallásszabadság többek között) anyajoga.

A nyelvszabadság elismerése azonban továbbra is bizonytalan, amelyet jól mutat, hogy Barrelet⁷ a nyelvszabadságot nem a kommunikációs alapjogok között említi, valamint Mahon,⁸ csakúgy mint Auer, Malinverni, Hottelier⁹ ennek problematikus és ellentmondásos karakteréről értekezik.

II. A nyelvszabadság nemzetközi jogi garanciái

Az *Emberi Jogok Európai Egyezménye* a nyelvszabadságot nem egyénileg gyakorolható szabadságjogként biztosítja.¹⁰ Az 1992. november 5-ei *Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája*¹¹ védi a nyelvi kisebbségeket. Ez pedig ki fog egészülni az 1995. február 1-i *Keretegyezménnyel a Nemzeti Kisebbségek Védelméről* (SR 0.441.1, a továbbiakban *Keretegyezmény*). Egyik egyezmény sem rögzíti az egyéni nyelvszabadság védelmét. Mindamellet a Keretegyezmény 3. cikke lehetővé teszi, hogy mindenki szabadon eldönthesse, őt egy kisebbséghez tartozóként kezeljék-e vagy sem. Midőn a kisebbségeket mindenekelőtt a saját nyelvük különbözteti meg,¹² ez egy olyan, a nyelv védelméhez való jogot eredményezhet, amely egyénileg is gyakorolható karaktert ölthet.

Az *Alapjogi Charta* nem garantálja a nyelvszabadságot. A nyelvi alapú diszkrimináció tilalmát azonban rögzíti (21. cikk). Az *Alapjogi*

⁶ lásd még a 33. bekezdést és kk.

⁷ Kommunikationsgrundrechte, passim

⁸ Auer/Mahon, Petit Comm., 18. cikk 6. bek.

⁹ Droit constitutionnel suisse II, 629. bek.

¹⁰ ehhez lásd Schweizer, Sprache, 367. k.; a diszkrimináció általános tilalma, amelyet az EJEE 12. kiegészítő jegyzőkönyvének 1. cikke megfogalmaz, ratifikáció hiányában Svájcra nem vonatkozik

¹¹ SR. 0.441.2

¹² vö. a Keretegyezmény 5. cikk 1. bek.

Charta támogatja továbbá a kulturális sokszínűséget.¹³ Mindkét rendelkezés támogatja az egyéni nyelvszabadságot.

A *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának* 27. cikke ellenben egyéni igényt biztosít a nyelvi kisebbségekhez tartozók számára a nyelvhasználatához.¹⁴ A *Gyermekjogi Egyezmény* 29. cikk 1. bekezdésének c) pontja akként rendelkezik, hogy az oktatás során a gyermek nyelvére figyelemmel kell lenni. Minthogy a nyelvi alkalmazkodási kényszer megnehezíti a szabadságokhoz és a saját nyelv gazdagságához való hozzáférést, sőt elidegenítheti az érintett személyt a saját kultúrkörétől,¹⁵ e rendelkezés védelmet jelent az iskolai nyelvi alkalmazkodási kényszerrel szemben. Több nemzetközi egyezményben a nyelv – legyen bár anyanyelv vagy származási nyelv – mint megkülönböztetési tilalom eleme szerepel, így a 2. cikk 1. bekezdés és a 26. cikk a *PPJNE*-ban, valamint a 2. cikk 1. bekezdése a *Gyermekjogi Egyezményben*.¹⁶

Az UNESCO égisze alatt létrejött, 2005. október hó 20-án Párizsban elfogadott egyezmény a *Kulturális kifejezések sokszínűségének védelméről és előmozdításáról*¹⁷ nem tartalmaz a saját nyelv szabad megválasztásához vagy védelméhez való jogot.

Az Európai Nyelvi Tanács azt a célt követi, hogy az individuális többnyelvűséget, csakúgy mint a társadalmi soknyelvűséget előmozdítsa, mindenekelőtt EU-s projektek keretében. A szervezet szárnyai alatt több mint 100 szakmai szervezet, egyetem, vállalati és képzési szervezet egyesül, így ezeken keresztül törekszik a különféle politikai területekre hatást gyakorolni a nyelv védelme és támogatása érdekében.

¹³ 22. cikk; lásd még Schweizer, Sprache, 370.

¹⁴ Káli, Malinverni, Nowak, PPJNE, 52; Müller/Schefer, Grundrechte CH, 292; e vonatkozásban még Müller Jörg Paul, Grundrechte in der Schweiz, 3. kiadás, Bern, 1999, 140.

¹⁵ BGE 91 I 480 E. 3b, 493

¹⁶ lásd a 16. bekezdést

¹⁷ SR. 0.440.8

III. A társadalom nyelvileg fontos változásai

1. Nemzetköziesedés

Az egyre inkább nemzetköziesedett társadalomban, amely az információ- és kommunikációs technológia gyors fejlődésén megy keresztül, a többszintű nyelvi készség – mindenekelőtt az angol nyelvismeret – léte elengedhetetlenné vált. Az angol egyre inkább világnyelvvé válik. Az iskolákat ez egy új kihívás elé állítja, az állam pedig igyekszik tevési jellegű kötelezettségvállalásai körében az oktatás igényeit támogatni. Ezekhez az oktatási jogokhoz kapcsolódnak még a nyelvi (s végül gazdasági) alapvető jogok is.¹⁸

2. A svájci nyelvterületek kölcsönös függése

Az alpesi térségben élő rétorománul beszélők mint kisebbséghez tartozók a többi svájci nyelvi közösség dominanciája okán gyakorlatilag rá vannak utalva, hogy egy második nyelvet, konkrétan és mindenekelőtt a németet is beszéljék.¹⁹ Jóllehet nem problémamentesen, támogatják ezt a képzési területeken (a felsőoktatásban, nevezetesen az egyetemi oktatásban) és gazdasági követelmények miatt. A rétorománok anyanyelvükhöz és a némethez mint második nyelvükhöz való kapcsolatát vizsgáló tanulmányok kimutatták, hogy a rétoromán mint első nyelv jóval nagyobb megbecsülést élvez, és pozitív érzéseket társítanak mellé, általában ugyanakkor semmilyen katonai nyelvszimbolika nem kapcsolódik hozzá. A német nyelvvel való kapcsolatának inkább gyakorlati okai vannak. Az azonban látszik, hogy a szükség-szerű kétnyelvűség megnyitja az ajtókat a többnyelvűség felé: Meglepően sok, még alacsonyán képzett rétorománul beszélő is szívesen és gyakran használ a rétoromán és a német mellett általában egy további nyelvet.²⁰

A magas fokú nyelvhasználati rugalmasság Svájcban egyébként is szükséges: a vállalkozások közel fele használ hetente legalább egyszer egy idegen nyelvet.²¹ A 2010-es népszámlálás alapján a dolgozók

¹⁸ lásd a Kommentár 12., 15. és 36. bekezdéseit

¹⁹ lásd Coray/Strebel, Sprachwelten, 217 kk., 274.

²⁰ Coray, Sprachbiographien, 29.

²¹ Ehhez lásd: Lüdi/Werlen, Sprachenlandschaft, 43. kk. és függelék 112 kk.

munkájuk során 66,9 %-ban a svájci németet használják, 32,3 %-uk az irodalmi németet (is), 29%-uk a franciát, 16,5%-uk az angolt, 8,8%-uk az olaszt.²² Steyaert²³ a „Nyelvterületek” kapcsán egy tizenkét nagyobb szervezetben végzett vizsgálatában megállapította, hogy aligha beszélhetünk formális nyelvpolitikáról, inkább „mindennapi szabályok”²⁴ érvényesek. Így gyakran vagy a helyben használatos nyelvhez való alkalmazkodás történik, vagy egy közös nyelvet használnak kollektíven, vagy kompromisszumos megoldásként egy harmadik nyelvet (angol); rendszerint azonban elvárják a rugalmasságot és tanúsítják is azt.

A szövetségi államigazgatásban vannak törekvések arra, hogy a honos nyelveket (német, francia, olasz, rétoromán) a vezetők és a tisztviselők egyforma súllyal beszéljék és értsék. (Például nyelvkurzusok segítségével.) Ennek pedig nem csak a hivatalos nyelvek, az értesítési alapelv és a más nyelvet beszélőkkel szembeni diszkrimináció elleni küzdelem szempontjából van jelentősége, hanem egyidejűleg részét képezi annak a stratégiának, amely a nyelvhasználati rugalmasságot hivatott fenntartani, és amelynek egyúttal személyiségképző hatása van, valamint a nyelvismeretet is fejleszti.

IV. A tárgyi védelem kiterjedése

1. A védett nyelv (a védelem tárgya)

A nyelvek jeleken, hangokon, gesztusokon vagy szimbólumokon alapuló kulturális rendszerek, amelyek a kognitív folyamatokat és a tapasztalatok továbbítását lehetővé teszik. A gondolati folyamatok nyelvhez kötöttek és nyelv által strukturáltak. A nyelv jelenti tehát az alapját a véleményképzésnek- és kifejezésnek, valamint az ember és a társadalom szellemi fejlődésének. A nyelv jelentőségét aligha lehet túlbecsülni akár egyéni, akár társadalmi tekintetben.

A nyelv

– lehetővé teszi az egyén számára benyomások és érzések tudatosítását, valamint egy közösséghez, kultúrához, ideértve egy nemhez

²² BFS, Strukturhebung, 2.

²³ Sprachenpolitik, 5. kk.

²⁴ Az eredeti szövegben „Alltagsregeln”

való tartozás meghatározását (egyéni vonatkozású identitásképző jelentés);

– a személyek közötti értelmes közlés és végső soron az együttélés médiuma (alanyok közötti kommunikációs jelentés);

– politikai jelentőséggel bír, hiszen nélküle a közvetlen demokrácia nem működhet, a népcsoportok államba történő bevonása lényegében a megszólításukon keresztül történik, ami voltaképpen nyelvi közlés útján megy végbe;²⁵ emellett [a nyelv] a nemzetközi kapcsolatok kommunikációs csatornája;

– a nagyobb közösségek kultúrahordozója. Formálja a közös elképzeléseket, a gondolatok és kifejezések módját és képes közös tulajdonságok által az egyént integrálni. Lehetővé teszi a csoportazonosság és a hovatarozásérzés-képzést,²⁶ és az emberek ezáltal közösséghez tartozását (közösséghez címzett jelentés);

– fontos erőforrását képezi a munkahelyi környezetnek, a többnyelvűség tekintetében pedig ökonomiai jelentőséggel is bír. Jelzi ezt, amint Andres/Korn/Niederer²⁷ is írják, hogy Svájc szerte a vállalkozások kétharmada megköveteli alkalmazottaitól az angol nyelvtudást, Német-Svájcban több mint fele a francia nyelvtudást, míg a rétorománok lakta Svájc és olasz Svájc területén a háromnegyedük a német nyelvtudást. A vállalkozások rendszeresen használnak idegen nyelveket.²⁸

A nyelvszabadság aktív oldala minden ember számára biztosítja egy nyelv szabad megválasztását, amelyen kifejezheti magát. Az alkotmányos védelem a nyelv használatára vonatkozik, ahol is leginkább a szóbeli vagy írásbeli kifejezésmódok a jogilag relevánsak, legyen ez önkifejezés (például napló) vagy személyek közötti kommunikáció. Minthogy nyelvhasználat csak akkor lehetséges, ha egy nyelv elsajátítható és gyakorolható, így e kettő ugyancsak a nyelvszabadság védelme alá esik.²⁹ A nyelvszabadság ezen oldalának biztosítása megkívánja az államtól a cselekvést pozitív kötelezettségei köré-

²⁵ Lásd Kägi-Diener, Herausforderung Gender, 119 kk.

²⁶ A különböző azonosulási-minta típusok kapcsán lásd Coray/Strebel, Sprachwelten, 257. kk.

²⁷ Fremdsprachen, 51.

²⁸ Lásd még Lüdi/Werlen, Sprachenlandschaft, 43 kk. és a függelék 112. kk. valamint a kommentár 12. bekezdését

²⁹ BGer 2P.112/2001 [02.11.2001], E.2; Hördegen, Freiburger Sprachenfall, 770k.

ben.³⁰ A bevándorlók gyermekeinek a bevándorló társadalom által szervezett honismereti oktatásának (a nyelvoktatást is ideértve) állami támogatása szintén e körbe tartozik.

A nyelvszabadság passzív oldala az, hogy adott esetben biztosítja az egyén kommunikációhoz való jogát a saját nyelvének tartott nyelven (lásd még 41. cikk 2. bekezdés és 70. cikk). Ráadásul ehhez tartozik még a 18. cikkel összefüggésben a 70. cikk 1. bekezdése alapján az az igény, hogy a szövetség (a kanton saját rendelkezéseihez hasonlóan) egy megfelelő hivatalos nyelvet használjon.³¹ A passzív oldalhoz hozzátartozik még ezen felül a nemek tekintetében semleges állami kommunikációra való igény, amely által az állam a női és a férfi társadalmi identitást tiszteletben tartja (hogy ne valósuljon meg elnyomás az esetleges általánosan semleges nyelvtani hímnemen keresztül).³² Ennek szellemében a Nyelvtörvény (SpG) 7. szakasza a hatóságokat arra kötelezi, hogy a nemek szempontjából semleges nyelvi megformálásra törekedjenek.³³ A nyelvszabadság passzív oldalához tartozik még az a kíváncsi, hogy a helyben beszélt nyelvet az iskolában oktassák (a helybéli nyelv mint oktatási nyelv), mert ez garantálja, hogy a helybeliek értsék egymás nyelvét.

A nyelvszabadság védi az ún. természetes nyelveket, mégpedig alapvetően mind az általános, mind az irodalmi nyelvjárási formát (az ún. magas és általános nyelvet), mind pedig a dialektus formát és más nyelvváltozatokat. Szintén védi a siketek jelbeszédét (2006. január elseje óta a zürichi kantonális alkotmány 12. szakasza kifejezetten; csakúgy mint a 2006. december 13-án a fogyatékkal élő személyek jogairól elfogadott ENSZ Egyezmény 21. szakaszának b) pontja³⁴ (ahol is a hatóságokkal való érintkezéshez használt nyelvként mint alapjogot rögzítették), továbbá a műnyelveket, mint az annak idején a világnyelvvé válás célzatával létrehozott esperantót vagy a szaknyelveket (mint az számítógépes nyelvek³⁵). A fütty-nyelvek, mint amilyen

³⁰ Bővebben: Hördegen, Freiburger Sprachenfall, 771; röviden szól róla BGE 139 I 229, E. 5.8., 239 k. és 235., lásd még Glaser, Kommentar 2C_806/2012, 44 k.

³¹ Kiener/Kälin, Grundrechte, 306 k.

³² Kägi-Diener, Sprachenordnung, 452 k.

³³ Kägi-Diener, Herausforderung Gender, 123.

³⁴ 2515 UNTS 70; SR 0.109

³⁵ másként még Malinverni, in: Aubert et al., Komm BV 1874, Sprachenfreiheit, 11. bek.

a Kanári-szigeteken belül La Gomera szigetén fennmaradt „el silbo”, amely két magánhangzóból és négy mássalhangzóból áll, és amelyet az UNESCO 2009. óta mint immaterális világörökséget ismer el, Svájcban nem bírnak jelentőséggel ugyan, mégis a nyelvszabadság védelme alá esnek.

Az alapjogvédelem körébe olyan nyelvek tartoznak, amelyeket az érintett személyekhez különleges viszony fűz. Ez lehet az anyanyelv, mint az első és leggyakoribb, az egyén legszűkebb szociális, ti. családi környezetének „bizalmi” nyelve, vagy egy saját maga által választott nyelv. Meghatározó a nyelv személyiséghez fűződő jelentősége. A mobilitásáról jól ismert Svájc nyelvi sokszínűségében az anyanyelv hagyományos fogalma, mint „bizalmi” nyelv visszalépett a fő- vagy elsődleges nyelv (Hauptsprache) funkcionális fogalma javára. E fogalom alatt azt a nyelvet értjük, amelyen az egyén gondolkodik, és amelyet a leginkább „ural”.³⁶ Az elsődleges nyelvet nevezik még úgy is, mint a személyiséghez legközelebb álló nyelvet. A több elsődleges nyelvvél bíró személyeket szűkebb értelemben többnyelvűnek nevezük. Az elsődleges nyelv, eltérően az anyanyelvtől, az élet során megváltozhat. Egy 2010 végén készített felmérés szerint a svájci állandó lakosság köréből a 15 év felettiek 83,9%-a vallotta magát egynyelvűnek, 15,8 %-a többnyelvűnek, azaz az utóbbiak több nyelven gondolkodnak.³⁷

A svájci szövetségi bíróság nem állapított meg különleges kapcsolatot az olaszul beszélő diákok és az angol nyelv között a nyelvszabadság szemszögéből. Ennek következtében az angol nyelven történő beiskolázáshoz való alapjogi igényt elutasította.³⁸ Bár eredményét tekintve hasonló, az esettel azonban nem összehasonlítható az, ahogy a bíróság a Rumantsch Grischun nyelv helyett a helyi retoromán nyelven történő beiskolázás kérdésében döntött. Jóllehet a bíróság teljességgel elismerte, hogy a nyelvszabadság biztosítja a kommunikációhoz való jogot a helybéli nyelven, nem találta azonban a nyelvszabadság védelme által érintett kérdésnek, ha a beiskolázás a helyi nyelv helyett a Rumantsch Grischun nyelven történik.³⁹

³⁶ Lüdi/Werlen, Sprachenlandschaft, 7.

³⁷ BFS, Strukturhebung, 2

³⁸ BGE 138 I 123 insb. E. 7 f., 127, lásd hasonlóképp a zürichi közigazgatási bíróság ítéleteit 2013.04.10., AN.2002.00004, ZB1 2014, 47

³⁹ Ehhez jogos kritika Glasertől In: Kommentar 2C_806/2012, különösen 44 k.

2. A nyelven keresztül megvalósuló diszkrimináció tilalma

A nyelvszabadság kiegészül a nyelvi alapon történő diszkriminációnak a 8. cikk 2. bekezdésében (és nemzetközi egyezményekben) rögzített tilalmával. E tilalom egyben részét képezi a nyelvszabadságnak. A nyelvi diszkrimináció tilalma alatt az anyanyelvre gondolhatnánk, hiszen a 8. cikk 2. bekezdése az eltérő- illetve hátrányos bánásmódot olyan személyiségformáló feltételekhez kapcsolódva tiltja, amelyeket az egyén feladni nem tud, illetve amelyek feladása nem várható el tőle. Az elsődleges nyelv is lehet a diszkrimináció-tilalom tárgya, ha egy ilyen jellegű lemondás a nyelvszabadságra való tekintettel nem várható el.

A diszkrimináció-tilalommal együtt jár egy védelmi kötelezettség is (duty to protect), amely a más nyelven beszélők harmadik fél általi diszkriminációjával szembeni fellépést jelent (egy bizonyos határon belül). Ebből azonban nem vezethető le, hogy az állam, a hivatalos személyek vagy a magánszemélyek a más nyelvet beszélő személynek megfelelő nyelven kötelesek kommunikálni.⁴⁰ A nyelvi diszkriminációtól való védelemhez másfelől hozzátartozik annak kötelezettsége is, hogy az idegen nyelven beszélőket a helybéli nyelven taníttassák, ami egyfajta alkalmazkodási kényszerrel jár együtt.⁴¹ Ez mindazonáltal nem mehet el odáig, hogy az anyanyelvet elnyomják. Az általános iskolában és az azt megelőző képzési intézményekben (óvoda, bölcsőde) nagy erőfeszítéseket tesznek arra, hogy a gyerekeket képessé tegyék a helybéli nyelven való beszédben a részvételre. Ezáltal biztosított lesz számukra az oktatási- és szakképzési esélyegyenlőség.

3. A védelem és határai

3.1 A nyelvszabadság és az iskola

Az idegen nyelvet beszélő gyermekek számára a nyelv közvetítésére már az óvodában tesznek erőfeszítéseket (azaz 4-5 éves kor körül), azzal a következménnyel, hogy (a német nyelvterületen) az alapvető nyelvet a helyben szokásos nyelv rovására beszédben használatos

⁴⁰ Vö. 70. cikk

⁴¹ Lásd a Kommentár 26. bekezdését

nyelvként vezetik be, ami veszélyezteti a nyelvjárások elterjedését, mint helyi nyelvek, valamint a svájci kulturális sajátosságokat, és a nyelvszabadságot is annyiban, amennyiben a német-svájciak kommunikációja akadályozottá és nehezebbé válik. Ez pedig a gyermekek számára kisebb korukban, amikor is a nyelvet még nem sajátították el teljesen, egy jelentős beavatkozást jelent, ami azonban a védelmi- és biztosítási kötelezettség következtében az idegen nyelvű gyermekekkel szemben igazolt lehet. A (nyelv elsajátításához kapcsolódó) integrációs kötelezettséggel kapcsolatos törvényi rendelkezések alkalmaznak e felfogást (különösen a külföldiekről szóló törvény [AuG] 53. cikkének 2-4. bekezdése). Mindazonáltal létezik egy néhány éve bevezetett gyakorlat az arányossági elv értelmében a kérdés rugalmas és a helyzetnek megfelelő kezelésére, azaz a nyelvi fejlődési igényeknek az osztályban történő kielégítésére, és az eltérő alapjogi igények kiegyensúlyozására. Érdemes lenne az időbeli nyelvi perspektívát kidolgozni, hogy mindkét említett elvárásnak megfelelőjünk [alapjogi követelmények az egyik oldalon, nyelvi fejlődési igények a másik oldalon].

Az iránymutató „BGE 91 I 480” döntésében a szövetségi bíróság megtagadta a diaszpórában élő a svájci-francia nyelvterületekről származóknak [Romands], hogy az átmeneti időnél (2 év) hosszabb ideig kapjanak francia oktatást. E joggyakorlatot a bíróság lényegében a későbbiekben is fenntartotta.⁴² A nyelvterületek határainál vagy a hagyományosan többnyelvű területeken az anyanyelven való beiskolázás kérdése akut módon merül fel, ha a lakóhelyen egyetlen ilyen nyelvű iskola sincs, melynek oka döntően költségkérdés. Egy kisebbségi igényt a bíróság elutasított,⁴³ nyitva hagyva, vajon a szülőknek a költségeket át kell-e vállalni, a BGE 125 347 E. 5c, 360. BGE 122 I 236 E. 4, 244 ff., különösen E. 4 ee, 247 f. döntéseiben a német iskolába járatás iránti követelést a bíróság aránytalannak találta, amikor a szülők a (már francia nyelven) beiskolázott gyermeküket a költségek átvállalása ellenében egy szomszéd településen lévő francia iskolába kívánták küldeni. Ennél tovább ment a BGer 2P.112/2001 számú döntésében a Bíróság, amikor a nyelvszabadság sérelmét állapította meg az ügyben, ahol egy francia településről származó gyermektől megtagadták, hogy német nyelvű iskolába járjon, jöllehet, ez a közösségre

⁴² Lásd még BGE 125 I 347, E. 5c, 359, obiter dicta

⁴³ BGE 100 II 462

semmilyen költséget nem rótt volna. A berni közigazgatási bíróság engedélyezte ezt az (egyébként német nyelvű) Nidau település számára, hogy a franciául beszélő gyermekek érdekében, akik egy francia nyelvű iskolába járnak Biel-ben, a költségeket átvállalja. Alapvetően leszögezhető tehát, hogy a nyelvi határokon és a többnyelvű területeken az anyanyelven történő oktatás nem tagadható meg, amíg ez nem ró a településre költségeket; amennyiben költségeket ró, úgy egy átfogóbb arányosságvizsgálat helyénvaló. A nyelvileg homogén területeken ellenben az oktatás a helyi nyelven történik, ami persze nem mindig problémamentes.⁴⁴

3.2 Nyelvszabadság és jogvédelem

A saját érdekképviselőnkhez való hozzájuttatás (törvényes bíróhoz való jog) és a meghallgatáshoz való jog megóvása tekintetében a nyelvszabadság nem elhanyagolható szerepet játszik.⁴⁵ Ha egy kanton alkotmánya (jelen esetben a freiburgi) lehetővé teszi a hivatalos nyelvek közül az egyik kiválasztását, a bírósághoz benyújtott német nyelvű beadvány fordítása nem követelhető (ez a kantonális jog következménye), még akkor sem, ha az első fokú eljárás francia nyelven zajlott; a bíróságnak mindazonáltal nem kell németül válaszolnia.⁴⁶ Az ennél a döntésnél alkalmazott kommunikációs-kompromisszum, azaz hogy minden ember használhatja a saját nyelvét, további finomításra szorul: Ha az ellenfél oldalán nincs szemben álló alapjogi igény (magánszemély mint ellenfél esetén), (azaz, ha a felek az azonos egyébként hivatalos nyelvet beszélik, vagy egy büntetőeljáráshoz), akkor a bírósági eljárásban az érthető kommunikációra való igény magában foglalja a saját nyelv eljárási nyelvként való alkalmazására vonatkozó igényt is, ha ez a nyelv egyidejűleg hivatalos nyelv is.⁴⁷ Az egynyelvű kantonok megkövetelhetik a bírósági beadványoknál a saját hivatalos nyelv használatát.⁴⁸ A büntetőeljáráshoz az idegen nyelvet beszélő vádlott a fordítási költségek viselésére nem kötelezhető. Minthogy a

⁴⁴ Lásd a 16. bek.

⁴⁵ Lásd még a 31. cikk 2. bekezdését szabadságelvonás esetére

⁴⁶ BGE 136 I 149, E. és 8, 155. ff.

⁴⁷ Az áldozatra való tekintettel más döntés született: BGE 121 Ia 196

⁴⁸ Így e joghoz BGer 1P.327/2003 [10.6.2003], ekként adott körülmények között a fordításra határidő tűzhető ki

gyakorlat ennek kapcsán bizonytalan volt,⁴⁹ a büntetőeljárási törvény kifejezett módon tisztázta a kérdést a 426. cikk. 3. bekezdés b) pontjában. Egyébként, még a kétnyelvű kantonokban sem lehetséges minden további nélkül a beadványokat a saját (ámbar a kantonban őshonos) nyelven benyújtani,⁵⁰ habár a bíróság többször döntött a nyelvszabadság javára, így a BGer ZB1 1982, 356 (rétoromán nyelvű kereset, noha a kerületben a rétoromán nyelv nem volt hivatalos nyelv), és a Berni Közigazgatási Bíróság BVR 1984, 193. k. döntésében, (a francianyelvű fél javára Jura kantonból). Nem állapítható meg teljes bizonyossággal a nyelvszabadság megsértése, amikor egy esetben a német nyelvű földtulajdonostól megtagadták a kantoni közigazgatási bíróság előtti eljárásban a német nyelv használatát, jóllehet a német nyelv a kantonban hivatalos nyelvnek minősült,⁵¹ épp ellenkezőleg, itt a nyelvszabadság a területi elv alapján lett korlátozva. Kevésbé látszik alapjogilag érzékenynek az EVG⁵² döntése, ahol is a nyelv nem ismeretét nem találta a bíróság kimentési oknak a határidőmulasztás alól, ugyanígy a BGer 1P.162/2005 (25.5.2005) és az 1P.232/2006 sz. döntésekben (3.7.2006; kimondta, hogy elvárható a büntetőhatározattal szembeni ellentmondás 14 napon belül a védőügyvéd nélkül eljáró hölgytől, arra utalással, hogy a fordításról haladéktalanul gondoskodjék), ettől eltérő azonban a BGer 1S.6/2004 (11.1.2005) számú döntés, ahol az eljárás nyelvének szabad megválasztásához fűződő igényt nem ismerte el, de a kényszerintézkedések fogyanatosításánál egy nem vádlotként szereplő személlyel szemben azonban tárgy és esetspecifikus módon rugalmas megoldást követelt meg, és az e személy által beszélt hivatalos nyelven a fordításhoz való jogot helybenhagyta (a megtámadott döntést mégsem helyezte hatályon kívül).

3.3 Nyelvszabadság és integrációs politika

A nyelvszabadság nem gátolja azt, hogy az integrációs és állampolgársági politika keretében a helyi nyelv ismerete megkövetelhető legyen.

⁴⁹ Egyetértőleg döntött BGE 127 I 141, hasonlóképp BGE 115 Ia 6, 118 Ia 462; 2010-ben a Szövetségi Büntetőbíróság ezt viszonylagossá tette, ehhez lásd: De Preux/Premand, L'avocat, 409. kk. m.H. a bíróság döntése kapcsán

⁵⁰ Ehhez lásd: BGE 106 Ia 299, Freiburg kanton

⁵¹ BGer, ZB1 2000, 610

⁵² Pra 1991, Nr. 126, 597.

A nyelvileg is sikeres integrációhoz fűződő közérdek ugyanis alapvetően elégséges ahhoz, hogy egy ilyen beavatkozást a nyelvszabadságba legitimáljon. Egy helyhatóságnak azonban le kell fektetnie az előfeltételeket, hogy biztosítsa az önkénytől mentes és jogilag egyenlő bánásmódot.⁵³ Azok a személyek, akik valamilyen, például szellemi hátrány miatt e feltételeknek nem tudnak eleget tenni, megkülönböztetett elbánásban részesülnek.⁵⁴ Ennek kapcsán hangsúlyozza Achermann és Künzli,⁵⁵ hogy az állampolgársági jog tekintetbe veszi a kérelmező korát, iskolai végzettségét és tanulási képességét. Az a szabály, hogy egy írott (szavazással kapcsolatos) szöveget el kell tudni olvasni és meg kell érteni, mint követelmény, az analfabétáktól és a más íráskultúrával rendelkező személyektől (pl. Thaiföld, Kína, stb.) nem tekinthető kivétel nélkül arányosnak.

Habár annak megkövetelése egy Svájcban tartózkodásért (tartózkodási vagy letelepedési engedélyért) folyamodó külfölditől, hogy egy helyi nyelvet beszéljen, érthető, az azonban a nyelvszabadsággal aligha egyeztethető össze, valamint a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog tekintetében kiváltképp problémás, hogy a később bevándorló házastárstól megkövetelt egy helyi nyelven ismerete⁵⁶ vagy hogy e célból egy svájci nyelvtudás-fejlesztő kurzusra jelentkezzen.

V. Egyéni jogvédelem

A nyelvszabadság védelme minden embert megillet, tekintet nélkül korára és állampolgárságára. Az a vélemény, amely szerint csak svájci állampolgárok hivatkozhatnak a nyelvszabadság védelmére, sem a szövetségi joggyakorlatból nem vezethető le,⁵⁷ sem nem található ilyen fenntartás az oktatásban. Az általános érvényesség jóval inkább megfelel a nyelvszabadság személyiségközpontú értelmezésének.

⁵³ Lásd BGer 1D_1/2011 [13.4.2011], értelemszerűen a Közös Európai Nyelvi Referenciakerettel összhangban

⁵⁴ Lásd BGer 1P.214/2003 (12.12.2003), E. 3.5, összefoglalta Hangartner, Bemerkungen, passim

⁵⁵ Welcome, 186

⁵⁶ Szó szerint: hogy megértse és megértesse magát

⁵⁷ Másként gondolja: Hördegen: Freiburger Sprachenfall, 771

Sokkal inkább beszélhetünk a nyelvszabadság személyiségközpontú tartalmának egyetemes érvényességéről. Mindazonáltal a nyelv közösség szempontú tartalma és jellemzője, hogy a személyek közötti kommunikációt biztosítja, és biztosítania kell, az idegennyelvet beszélők számára korlátozottabban, mint az őshonos nyelvet használók számára. Ennyiben a személyiségközpontú és a közösségközpontú tartalom egymáshoz szorosan kötődik, a gyakorlatnak pedig a kiegyensúlyozásra kell törekednie.

A nyelvszabadság objektív jelentéstartalma és reflexszerű hatása értelmében a nyelvszabadság a nyelvi kisebbségek védelmére is szolgál. Még ha a kisebbségek mint olyanok nem is alanyai a nyelvszabadságnak.⁵⁸

Igaz mindenesetre az a megállapítás, hogy a nyelvszabadság lényegét tekintve a nyelvi kisebbségekhez tartozók javára van.

A jogi személyek is rá vannak utalva a kommunikációra, éppen ezért a maguk számára igényt tarthatnak a nyelvszabadságra. A személyiséghez kötött tartalom itt mint identitásképző tartalom van értelmezve (Corporate Identity), ami mindazonáltal nem olyan jelentős és nem olyan fokban védelmezett, mint az emberi méltóság a természetes személyeknél. A vállalati arculat a nagy tömegben a képi ábrázolásokra támaszkodik (logó, színek, írásjegy). A nyelvi alapú kifejezőmódja a jogi személyeknek ezért erős korlátozásoknak van alávetve.⁵⁹

VI. A nyelvszabadság jelentéstartalmának magja

A nyelvszabadság jelentéstartalmának a „magja” biztosítja a saját nyelv (anyanyelv, vagy elsődleges nyelv) elsajátítását és használatát a magánszférában, különösen családi körben.⁶⁰

Amint azonban egy vizsgálati fogságban lévő megglátogatja az egyik családi hozzátartozója, a nyelv használata már nem a szorosabb értelemben vett privát környezetben történik. Az összejárás veszélye

⁵⁸ Homályos Mahon álláspontja, Aubert/Mahon, Petit. Comm., 18. cikk, 2. bek

⁵⁹ BGE 116 Ia 345 [Bar Amici] és BGer, ZB1 1993, 133 [Zürich Versicherungen]

⁶⁰ Lásd még Kiener/Kälin, Grundrechte, 307; lásd még Mahon, in: Aubert/Mahon, Petit Comm., Art 18. 11. bek.)

miatt így az őrizeti szabályok a nyelvhasználat korlátozását irányozhatják elő. Mindazonáltal az arányosság elvére figyelemmel kell lenni, s mivel a nyelvszabadság lényegét érintő helyzetről van szó, különös gondossággal kell eljárni.⁶¹

VII. A nyelvszabadság problémás területei

1. A területi vagy nyelvterületi elv

A nyelvszabadság korlátozása szinte kivétel nélkül a nyelvterület elve alapján történik. Ezt – különösen az iskolai és hivatalos nyelv esetében – a földrajzi kiterjedés határozza meg. Az elv a tradicionális nyelvek, mint a német, a francia, az olasz és a retoromán (és ez még tovább differenciált) védelmét célozza, csakúgy, mint a nyelvi béke megőrzését. A 2000 óta mint svájci (kisebbségi) nyelvként elismert Jenisek nyelve az egyetlen nem területhez kötött nyelv Svájcban.⁶² A területi (nyelvterületi) elvben megtestesülő közérdek nagyra értékelődik és ahhoz vezet, hogy különösen a nyelvszabadság központi területén, a magánszférában kerül alkalmazásra. A korábbi bírói gyakorlatnak nem sikerült a nyelvszabadság és a területi elv közötti ütközőzónában kielégítő határvonalat meghúznia. Ugyanakkor az oktatási nyelvvvel kapcsolatban a területi elv segítségével egy – bár csak az őshonos nyelvekre szorítkozó – védelmi kötelezettség is megvalósul, mely a szabadságot kiegészíti, és hozzájárul a nyelvszabadság hatékony megvalósulásához a szövetségi alkotmány 35. cikkének 2. bekezdése értelmében. Ez pedig lényegében az elsődleges nyelven történő nyelvoktatás által valósul meg és indokolt lenne a nyelvjárásokat is mint identitásképző elsődleges nyelveket komolyan venni, oktatni és ezáltal erősíteni. A bevándorló nyelveknél a védelmi kötelezettség a honismeret [oktatásának] támogatásán keresztül valósul meg.

⁶¹ Lásd a BGer 1P.61/2002 illetve 1P.65/2002 [15.3.2002] ahol is egy Macedóniából származó albán származású, előzetes letartóztatásban lévő személynél előírták, hogy a látogatás során használt nyelv a német legyen. A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság szerint egy ilyen korlátozás csak akkor megengedhető, ha az összejárás veszélye fennáll [amelynél a beszélgetés megfigyelésének a lehetőségeit figyelembe kell venni], valamint ha a német nyelvű kommunikáció kielégíthetően biztosítható [a német nyelv ismerete tisztázott].

⁶² Lásd a Kommentárt a 70. cikkhez, 9. bek.

A területi elv a maga jellegzetes formájában egy specifikusan svájci intézmény.⁶³ Ez az elv azonban a mindenkor területükön élő kisebbségekkel szemben, akik olyan nyelvet beszélnek, amely mint olyan, nem veszélyeztetett, túl merev. Nem véletlen, hogy Tessin kanton egyedüli német nyelvű településeiben, Boscoban és Gurinban, az elsődlegesen nyelvként beszélt német az olasz nyelv rovására 50% alá süllyedt. Ezért a hegyi falvak „szigethelyzete”, valamint az a körülmény a felelős, hogy a kanton Tessin germanizációjától való félelmében e kicsi nyelvi kisebbség védelme érdekében nem tesz intézkedéseket. Ez a gyakorlat a 35. cikk 2. bekezdése és ezzel összefüggésben a 18. cikk értelmében nem kielégítő. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 2003. december 10-én kelt határozatában Első (svájci) Jelentés a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény Végrehajtásáról címmel a területi elv és a nyelvszabadság összhangjának merevségét kifogásolta, és nagyobb gyakorlatiasságot javasolt. (A 2008. szeptember 2-án kelt, a Második Jelentés a Keretegyezmény svájci végrehajtásáról szóló határozatában a terület elv nem szerepelt előtérben).

A BGE 125 I 347 és mindenekelőtt a BGer 2P.112/2001 (02.11.2001.)⁶⁴ számú döntésekkel egy óvatos nyitás kezdődött meg a nyelvszabadság védelmi területén. Figyelemre méltó, hogy a területi elv a nyelvterületen lévő őshonos nyelvekre támogató hatással van; a nyelvszabadsággal pedig a körülményektől és a nézőponttól függően vagy mellérendelt vagy ellentétes viszonyban áll. Alapjogi szempontból arról van szó, hogy az egyes esetekben a szabadsággal egybekötött védelmi kötelezettség alkalmazásra kerüljön, anélkül azonban, hogy a nyelvterületi elvet áttörné. A nyelvszabadságot és a területi elvet vissza kell vezetni a védelmi koncepcióra, amelyből erednek, e koncepciókat együtt egy közös rendszerben kell értelmezni és ebben az értelemben rugalmasan alkalmazni. A nehézség, amely a nyelvszabadság elsődlegesen egyéni védelmet biztosító és a területi elv elsődlegesen kollektív védelmet biztosító egymás közötti viszonyának harmonizálá-

⁶³ Lásd még Tacke, Charta, 279 k. m.H. a területi elv szövetségi szinten történő rugalmas meghatározásáról; Richter, Sprachenordnung und Minderheitenschutz, 147 k.

⁶⁴ Lásd 24. bek.

sában áll, a különböző gondolati szintekben van, amelyekben a két védelmi koncepció található.

2. A gazdaság és a tudomány nyelvei

Sok, nemzetközi gazdasági összeköttetéssel rendelkező területen és a tudomány területén Svájcban az angol nyelv használatával járó kötelezettségek növekedése figyelhető meg,⁶⁵ ami az alapjogvédelem korlátozását vonja maga után. Joggal követeli tehát Ehrenzeller⁶⁶ az angol nyelv mint oktatási és vizsganyelv bevezetését a St. Galleni Egyetemen a szövetségi alkotmány 36. cikke által támasztott követelményeknek való megfelelés érdekében. A zürichi Szövetségi Műszaki Főiskola (ETZH/ETH) 2009-ben valamennyi karán és szakán kötelező szabályokat vezetett be az angol nyelv használatára vonatkozóan. Egyre nő a svájci egyetemeken – csakúgy, mint általában Európában – az angol nyelvű rendezvények száma, sőt, egész kurzusokat vagy vizsgákat kínálnak angolul. Az angol a tudományos életben, mindekelőtt a természettudományok területén világnyelv, és egyre inkább a tudomány „köznyelvévé” válik. Így tehát egy központi közvetítő funkciót tölt be.

3. A rétoromán nyelvet beszélőket védő intézkedések

Különleges helyzet áll fenn a háromnyelvű Graubünden⁶⁷ kantonban a rétorománul beszélőket illetően.⁶⁸ Graubünden kanton 2006. október 19-i nyelvtörvényének⁶⁹ célja (különösen) a rétoromán és az olasz nyelv védelme, és támogatása a kantonban.⁷⁰ A rétoromán nyelv különböző változatokat (nyelvjárásokat) ismer, amelyek saját írással rendelkeznek. A Rumantsch Grischun egy ilyen (különböző dialektusokból összerakott) műnyelv, amelyre a rétoromán nyelv védelme kiterjed. E nyelvváltozat a kantoni hivatalok és bíróságok előtti stan-

⁶⁵ Például a kérvényeknél; lásd: Baumann, Amtssprachen, 34 k.

⁶⁶ Gutachten, 29

⁶⁷ Graubünden kanton alkotmányának 3. cikk 1. bekezdése

⁶⁸ Bővebben lásd: Richter, Sprachenordnung und Minderheitenschutz, 851 kk., lásd még: Tacke, Charta, 268. kk. csakúgy mint a 70. cikkről a Kommentárt, 21. b

⁶⁹ BR 492.100 (Graubünden kanton nyelvtörvénye)

⁷⁰ BR 492.100 / 1. cikk 1. bekezdésének d) u) e) pontjai

dard nyelvként is szolgál.⁷¹ A rétoromán nyelvet beszélő személyek azonban a kantonban vagy a szövetségben beszélt más dialektust is használhatják.⁷²

A rétorománul beszélő népesség egy része a Rumantsch Grischun-t fenyegetésnek tekinti a saját nyelvjárására nézve.⁷³ A Rumantsch Grischun oktatási és beszélt nyelvként való bevezetése⁷⁴ a (többi) rétoromán nyelvváltozat korlátozását jelenti.⁷⁵ Habár a nyelvi identitásba és a nyelvi öntudatba való beavatkozást e vonatkozásban nem szabad alábecsülni, az oktatás a Rumantsch Grischunon és nem a helyi nyelvváltozatokon történik, a rétoromán nyelv (még ha csak adott formája is) fenntartásához fűződő közérdek miatt (jellemző módon emiatt a rétoromán nyelvet beszélők között nincs konszenzus az írásmód felől).⁷⁶ Graubünden kanton közigazgatási bírósága, mindaddig, amíg a különböző román nyelvek használata (amelyekhez a Rumantsch Grischun is tartozik) nem tisztázott, nem állapítja meg a nyelvszabadság korlátozását.⁷⁷

Mindazonáltal a nyelvet beszélők egyidejűleg és kiegyenlítőleg törekszenek a helyben szokásos nyelvváltozatok ápolására.

4. A többnyelvűség esély a soknyelvű társadalom létrejöttéhez

A szakma világa egyre több figyelmet szentel az idegen nyelvet (és gyakorlatilag több nyelvet) beszélő emberekben rejlő „nyelvi potenciálnak”, nevezetesen az iskolába járó gyerekeknek.⁷⁸

Ez megfelel az alkotmány 35. cikk 2. bekezdésében támasztott védelmi- és megvalósítási kötelezettségnek. Az idegen nyelvet beszélő diákokban rejlő nyelvi potenciál hasznosításával (például az oktatás

⁷¹ BR. 492.100 / 3. cikk 5. bekezdés 1. mondat

⁷² Ti., hogy a hivatalok és a bíróságok előtt

⁷³ Lásd Coray/Strebel, Sprachwelten, 269.

⁷⁴ 3. cikk 4. bekezdés és 18. cikk (Nyelvtörvény), lásd még: Tacke, Charta, 273 kk.

⁷⁵ Lásd még: Glaser: Kommentar 2C_806/2012, 44.

⁷⁶ Lásd Glaser, Kommentar 2C_806/2012, 44 k.

⁷⁷ A bíróság V 12 I [22.5.2012] E. 3c ítélete értelmében; megerősíti ezt a BGE 139 I 229 döntés; lásd még: Richter, Sprachenordnung und Minderheitenschutz, 231. k. [Bivio]

⁷⁸ Lásd De Rose, Prime lingue, passim

nyelvi gazdagításával az adott osztályban) ezen kívül a nyelvszabadság a helyi nyelveken át az állami szektorig egy alakító-gazdagító funkciót is betölthet,⁷⁹ valamint más alapvető jogok új kontextusban való értelmezéséhez vezethet, nevezetesen az alapfokú iskolai oktatáshoz való jog (19. cikk), a tudomány szabadsága (20. cikk) vagy az információszabadság (16. cikk) esetében.

5. A nemnek megfelelő nyelv

A nyelvszabadságból és a nemek egyenlőségéből származik a nemnek megfelelő nyelvre való igény és a nemek csoportjai társadalmi valóságának mellőzésétől való védelemhez való jog. Az erről folyó diskurzus a különböző honos nyelveken eltérő módon történik. E diskurzusokban megnyilvánul, hogy az ilyen nyelvi igények függenek az érintett európai nyelvi közösségek megértő hozzáállásától.⁸⁰ Ez kihatással van a svájci francia nyelvterületek társadalmi nemek iránti (nyelvi) érzékenységre, szemben Német-Svájccal, ahol ez a nyelvi érzékenység már jobban elfogadott.⁸¹ A nyelv képzésére és megértésére vonatkozó eltérő felfogások alapján a diszkrimináló hatás a különböző nyelveken eltérő lehet. Mégis, amint arra Elmiger rámutat, a francia, az olasz (s ezenkívül még az angol) nyelvben az általános nyelvtani hímnemnek van egy szexista hatása, ami helyesbítésre szorul.⁸² A nemi megformálás különböző nehézségei problémát okoznak az összsvájci konszenzus kialakításában az alapjogilag védett nemi sajátosságok tekintetében is. Ez azonban nem ment fel az alól, – amint arra Elmiger a Nyelvtörvény 7. cikkére tekintettel helyesen rámutat –, hogy legalább – az egyébként is szabályozott – hivatalos nyelv körében egy valamennyi svájci nyelvnek megfelelő megoldást találjunk.⁸³ A többnyelvű kantonok, nevezetesen Bern az általa betöltött vezető szerep miatt,⁸⁴ ebben ösztönzőként működhet. E kantonok egyúttal

⁷⁹ A helyi nyelvek ilyen tartalmához lásd 4. cikk

⁸⁰ Lásd ehhez Elmiger, *Féminisation*, 59 kk.; merev nyelvpolitika Franciaországban, változáshoz szokott német nyelv

⁸¹ Lásd Kägi-Diener, *Herausforderung Gender*, 119 kk.

⁸² *Féminisation*, 62 f., 59

⁸³ *Féminisation*, 66. f.

⁸⁴ Kägi-Diener, *Herausforderung Gender*, 124 f.; lásd még Miesch, *Diskussionsforum*, 72 kk.)

betölthetik a híd szerepét is a nyelvi béke megőrzésére törekvő és emiatt óvatos és hagyományközpontú svájci nyelvpolitikában.

6. Kitekintés

Figyelembe véve a saját nyelvvel összefüggő alapvető jog különböző aspektusait látható, hogy a nyelvszabadságból (az elismerési kötelezettségből) származik egy védőmechanizmus a belső és külső migráció által okozott erőteljes nyelvi-kulturális alkalmazkodási nyomással szemben. A szövetségi alkotmány 35. cikkének 2. bekezdéséből származó védelmi kötelezettség⁸⁵ és az állami hatóságokat terhelő, az alapjog megvalósításához való hozzájárulási kötelezettség⁸⁶ megköveteli a saját (elsődleges-) nyelven történő oktatást, ami ma a honismeret oktatásán és területtől függően valamely svájci nyelv oktatásán keresztül valósul meg, és adott esetben a magánszemélyek által az eljárás nyelvének megválasztásánál a nyelvi kompetenciák és sajátosságok figyelembevételére is befolyással van. Ebben az összefüggésben a területi elv feladata a rugalmasabbá tétel. A nyelvszabadság magánszemélyek közötti érvényesülésének hatékonyabbá tételéhez,⁸⁷ mint célhoz való hozzájárulás megvalósul, amennyiben a fordítást privát (össz-)svájci szervezetek támogatják.⁸⁸ A szövetség és a kantonok közötti megegyezési törekvések is – kiegészítésként más integrációs témakörökhöz – összefüggésben az alapvető jog érvényesülésével láthatók a hármak között, és adott esetben pedig e megegyezésből további előrelépés is származhasson, mégpedig akár a nem-honos nyelvcsoportok érdekében is (e nyelveken az egyén és az állam közötti különösen szoros kapcsolat esetét kivéve a fordításhoz való jog nem támasztható).⁸⁹ Így ennyiben ez az alapjog világosan körvonalazható, az uralkodó szkepszis⁹⁰ e többarcú, személyiségközpontú és identitásképző, nagyfokú kulturális és kommunikációs tartalmat magában foglaló alapjoggal szemben pedig nem igazolható.

⁸⁵ Duty to protect

⁸⁶ Duty to fulfill

⁸⁷ Szövetségi alkotmány 35. cikk 2. bekezdés

⁸⁸ Amint erre a Nyelvtörvény 19. cikke törvényi lehetőséget biztosít

⁸⁹ Lásd Achermann/Künzli, *Welcome*, 225. kk.

⁹⁰ Lásd 4. bek.; Auer, *Liberté*, 955.

Irodalomjegyzék

Achermann Alberto/Künzli Jörg, Ein Recht auf Übersetzung?, in: Dahinden Janine/Bischoff Alexander (Hrsg.), Dolmetschen, Vermitteln, Schlichten – Integratiton der Diversität?, Zürich 2010, 44 kk.; Dies, Welcome to Switzerland, Sprachenrecht im Zuwanderungsstaat, Bern 2011 (idézve mint Welcome); Andres Markus/Korn Kati/Niederer Ruedi, Fremdsprachen in der Schweizer Arbeitswelt, Babylonia 3/2005, 48 k. (idézve mint Fremdsprachen); Auer Andreas, D'une liberté non écrite qui n'aurait pas du l'être, AJP 1992/955 kk. (idézve mint Liberté); Barrelet Denis, Kommunikationsgrundrechte, in: Thürer/Aubert/Müller, Verfassungsrecht, 721 kk. (idézve mint Kommunikationsgrundrechte); Baumann Max, Die Amtssprachen des Bundes sind Deutschland, Französisch, Italienisch und Englisch, SJZ 2005, 34 kk. (idézve mint Amtssprachen); BFS, Strukturhebung der eidgenössischen Volkszählung 2010, Medienmitteilung vom 19.6.2012, <www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/news/01/nip_detail.html?gnplD=2011-557> (2014.06.19.) (idézve mint Strukturhebung); Biaggini Giovanni, Sprachenfreiheit und Territorialitätsprinzip, recht 1997, 112 kk.; Bianconi Sandro, L'italiano in Svizzera nel 2000, in: Moretti Bruno, Terza Lingua, 145 kk. (idézve mint L'italiano); Borghi Marco, La liberté de la langue et ses limites, in: Thürer/Aubert/Müller, Verfassungsrecht, 607 kk.; Britz Gabrielle, Kulturelle Rechte und Verfassung, über den rechtlichen Umgang mit kultureller Differenz, Habil. Frankfurt a.M. 1999, Tübingen 2000 (idézve mint Kulturelle Rechte); Cathomas Bernard, Am Anfang einer neun Ara der Sprachenpolitik?, SPSP 2/1996, 105 kk.; Coray Renata, Rätoromanische Sprachbiographien (NFP 56), SAGW Bulletin 1/2010, 29. (idézve mint Sprachbiographien); Coray Renata/Strebel Barbara, Sprachwelten – Munds da Linguas, Baden 2011 (idézve mint Sprachwelten); De Preux Pascal/Premand Viviane, L'avocat et les frais d'interprète en procédure pénale, Anwaltsrevue 2010, 409 kk. (idézve mint L'avocat); De Rosa Raffaele, Le prime lingue degli alunni alloglotti e le lingue scolastiche svizzere, Babylonia 3/2005, 41 kk. (idézve mint prime lingue); Dessemontet Francois, Le droit des langues en Suisse, Québec 1984; Ehrenzeller Bernhard, Rechtsgutachten im Auftrag des Rektorates zu Fragen der

Verfassungsmässigkeit der vorgesehenen Massnahmen im Rahmen der Internationalisierungsstrategie der Universität St. Gallen (Zweisprachigkeit und Variety Management) vom 5. September 2006, <[www.alexandria.unisg.ch/Publikationen/Bernhard Ehrenzeller/37179](http://www.alexandria.unisg.ch/Publikationen/Bernhard_Ehrenzeller/37179)> (2014.6.19.) (idézve mint Gutachten); Elmiger Daniel, Féminisation de par la loi: la nouvelle „Loi sur des langues” suisse et la formulation non sexiste, LeGes 1/2009, 57 kk. (idézve mint Féminisation); Grisel André, Les droits constitutionnels non écrits, in: Haller et al., FS Häfelin, 53 kk.; Glaser Andreas, Kommentar zu BGE 2C_806/2012 és 2C_807/2012 (=BGE 139 I 229), ZB1 2014, 43 kk. (Kommentar 2C_806/2012); Guckelberger Annette, Das Sprachenrecht in der Schweiz, ZB1 2005, 609 kk.; Häberle Peter, Sprachen-Artikel und Sprachenprobleme in westlichen Verfassungsstaaten – eine vergleichende Textstufanalyse, in: Brem Ernst/Druey Jean-Nicolas/Kramer Ernst A./Schwander Ivo (Hrsg.), Festschrift zum 65. Geburtstag vom Mario M. Pedrazzini, Bern, 1990, 105 kk.; Haeffliger Arthur, Die Sprachenfreiheit in der bundesgerichtlichen Rechtsprechung, in: Association Henri Zwahlen (Hrsg.), Mélanges Henri Zwahlen, Lausanne 1977, 77 kk.; Hangartner Yvo, Bemerkungen zu Bger 1P.214/2003 (12.12.2003), AJP 2004, 993 kk. (idézve mint Bemerkungen); Hauck Werner, Regulierung in einer mehrsprachigen Rechtsordnung, AJP 2009, 740 kk.; Hegnauer Cyril, Das Sprachenrecht in der Schweiz, Diss., Zürich 1947; Hengartner Thomas, Die Revision der Sprachenartikels der Bundesverfassung und des Schweizlers Deutsch, LeGes 1/1991, 69 kk.; Hördegen Stephan, Chancengleichheit und Schulverfassung, Diss., Zürich 2005 (idézve mint Schulverfassung); Dfrs. Der Freiburger Sprachenfall – Kontroverse über die Unterrichtssprache in der Schule im Lichte der Sprachenfreiheit und Bildungschancen, AJP 2003, 768 kk. (idézve mint Freiburger Sprachenfall); Hottinger Julian T., La diversité culturelle, in: Fleiner et al., BV-CF 2000, 35 kk.; Kägi-Diener Regula, Die Sprache – ein Thema von Verfassungsrang?, Schweizer Monatshefte, 1993, 973 kk.; Dies., Herausforderung Gender, Geschlechtergerechtes Recht im föderalistischen Staat, Lachen/St. Gallen 2004 (idézve mint Herausforderung Gender); Dies., Sprachenordnung vor neuen Herausforderungen, AJP 1995, 443 kk. (idézve Sprachenordnung); Lüdi Georges/Werlen Iwar, Sprachenlandschaft in der Schweiz, Neuchâtel 2005 (idézve mint

Sprachenlandschaft); Mader Luzius, Das Sprachenrecht in der neuen Bundesverfassung – ein gelungenes Beispiel der Nachführung des Verfassungsrechts, LeGes 1/1998, 121 kk.; Ders., Der verfassungsrechtliche Rahmen des Sprachenrechts des Bundes, Babylonia 4/2001, 15 kk.; Marti-Rolli Christine, La liberté de la langue en droit suisse, Diss., Zürich, 1978; Miesch Christian, Diskussionsforum, Gesetzgebung heute 3/1990, 72 kk. (idézve mint Diskussionsforum); Morand Charles – Albert, La liberté de la langue, in: Aubert Jean-Francois Bios André (Hrsg.), Mélanges André Grisel, Neuchâtel 1983, 161 kk.; Ders., Liberté de la langue et principe territorialité. Variations sur un thème encore méconnu, ZSR 1993 1, 11 kk.; Moretti Bruno (Hrsg.), La terza lingua: Aspetti dell'italiano in Svizzera agli inizi del terzo millennio, Vol. II Locarno 2005 (idézve mint Terza lingua); Richter Dagmar, Sprachenordnung und Minderheitenschutz im schweizerischen Bundesstaat: Relativität des Sprachenrechts und Sicherung des Sprachfriedens, Habil. Heidelberg 2004, Berlin 2005 (idézve mint Sprachenordnung und Minderheitenschutz); Rossinelli Michel, La question linguistique en Suisse: Bilan critique et nouvelles perspectives juridiques, ZSR 1989 I, 163 kk.; Ders., Les libertés non écrites, Diss., Lausanne 1987; Ders., Protection des minorités linguistiques helvétiques et révision de l'article 116 de la Constitution fédérale, LeGes 1/1991, 45 kk.; SAGW, Englisch genügt nicht – ein Plädoyer für die Mehrsprachigkeit, SAGW Bulletin 4/2009, 19 kk.; Schweizer Rainer J., Sprache als Kultur Rechtsgut, VVDStRL 65 (2006), 346 kk. (idézve mint Sprache); Stefayaert Chris, Schlussbericht Sprachenpolitik und Identität in Organisationen, NFP 56)Sprachenvielfalt und Sprachkompetenz in der Schweiz), <www.nfp56.ch/d_portaet_resultate.cfm?Procjets.Command=download&file=28_11_2008_11_01_33-Steyaert.pdf&name=Steyart.pdf> (2014.06.19.) (idézve mint Sprachenpolitik); Tacke Felix, Schweiz in: Lebsanft Franz/Wingender Monika (Hrsg.) Europäische Charta der Regional- oder Minderheitensprachen: ein Handbuch zur Sprachenpolitik des Europarats, Berlin 2012 (idézve mint Charta); Wilson Barbara, La liberté de la langue des minorités dans l'enseignement, Basel 1999.

Botsch. über die Anerkennung des Rätoromanischen als Nationalsprache vom 1. Juni 1937, BB1 1937 II 1 kk. (idézve mint Botsch. Rätoromanisch); Botsch. über die Revision des Sprachenartikels der BV (Art 116.) vom 4. März 1991, BB1 1991 II 307 kk. (idézve mint Botsch. Rev. Sprachenartikel 1991); AB S 1992 1044 kk., 1050 kk.; AB N 1993 1541 kk.; Art 14 VE 95, Erläuterungen VE 95, 45 k.; Ergebnisse Vernehmlassungsverfahren, 61; Botsch. VE 96, 161 kk.; AB N Verfassungsreform 205; AB S Verfassungsreform 43; Ber. der WBK-N vom 15 September 2006, Pa.lv.BG über die Landessprachen und die Verständigung zwischen den Sprachgemeinschaften, BB1 2006 8977 kk.; Entwurf zum BG über die Landessprachen und die Verständigung zwischen den Sprachgemeinschaften, BB1 2006 9035 kk. (idézve mint E-SpG); Stn. des BR vom 18. Oktober 2006, Pa.Iv. BG über die Landessprachen und die Verständigung zwischen den Sprachgemeinschaften, BB1 2006 9047 kk.; AB N 2007 1068 kk., 1436 kk. 1646, AB S 2007 779 kk. 875 kk., 950 (Beratungen E-SpG).